

ERFGOED BRUSSEL

N°017

APRIL 2015

DOSSIER ZONIËNWOUD

VARIA

De Brusselse dierentuin

Lakense parken in hun context

**De Landschapsprijs van
de Raad van Europa**

EEN PUBLICATIE VAN BRUSSEL STEDELIJKE ONTWIKKELING

DE LANDSCHAPSPRIJS VAN DE RAAD VAN EUROPA

ISABELLE LEROY

KUNSTHISTORICA, DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDCHAPPEN

Hof ter Musschen in Sint-Lambrechts-Woluwe. Belgische Landschapsprijs 2014 (G. Vermoelen, MOB).

“Het landschap is een deel van het grondgebied, zoals dat door de bevolking of bezoekers wordt waargenomen, en dat in de tijd evolueert als gevolg van natuurlijke krachten en menselijke factoren. Het landschap is een afspiegeling van de Europese identiteit en diversiteit en is ons levend natuurlijk en cultureel erfgoed, ongeacht of het opmerkelijk of alledaags, stedelijk of landelijk, op het land of in aquatisch milieu is.”

De ‘Europese Conventie met betrekking tot het landschap’ van de Raad van Europa (of Conventie van Firenze) werd op 20 oktober 2000 te Firenze aangenomen en werd op 28 oktober 2004 door België geratificeerd. Ze beoogt het bevorderen van de bescherming, het beheer en de inrichting van de Europese landschappen en de organisatie van de Europese samenwerking op dit gebied.

Het landschapsbeheer is een bijzonder transversale materie aangezien het niet alleen een rol speelt in het erfgoed- en het milieubeleid, maar ook op het gebied van planning, stedenbouw, stadsvernieuwing en mobiliteit.

De Landschapsconventie voert op Europees niveau een kwalitatief concept in van bescherming, beheer en inrichting van heel het grondge-

bied en niet alleen van uitzonderlijke landschappen. Door haar innovatieve aanpak en haar ruimer toepassingsgebied vormt ze een aanvulling bij de erfgoedconventies van de Raad van Europa en van de Unesco.

De Landschapsconventie voorziet in een Landschapsprijs van de Raad van Europa die om de twee jaar door het Ministercomité van de Raad van Europa wordt toegekend. Het winnende project moet blijf geven van een bijzondere aandacht voor de duurzame ontwikkeling van het grondgebied, de sensibilisering en de participatie van het publiek. Het moet bovendien een voorbeeldfunctie vervullen voor andere Europese landschapsprojecten. De wedstrijd is open voor verenigingen, plaatselijke instanties of overheden, zowel op zelfstandige basis als in partnerschap met andere actoren.

Deze wedstrijd, die in 2010 voor het eerst werd georganiseerd, kan bijdragen tot de sensibilisatie van de burgers voor de waarde van landschappen, hun rol en hun transformatie. Hij belooft concrete initiatieven die als voorbeeld dienen voor de verwezenlijking van doelstellingen inzake landschapskwaliteit op het grondgebied van de verdragsluitende partijen.

Voor de eerste editie ging de prijs naar het *Parc de la Deûle* (Frankrijk). In 2012 won het Italiaanse project *Carbonia Landscape Machine*. In 2014 werd het Poolse project *Preserving ecological value in the landscape of the Szprotawa river valley* bekroond.

De selectie van de Belgische kandidaat wordt om beurten door de gewesten georganiseerd, één jaar voor de kandidaatstelling bij de Raad van Europa. Deze tweejaarlijkse wedstrijd wordt sinds 2010 georganiseerd en belooft een realisatie op het gewestelijk grondgebied die een voorbeeldfunctie heeft inzake her-

waardering van het landschap en die reeds ten minste drie jaar is voltooid. Het wedstrijdreglement is opgesteld naar het Europese voorbeeld. De winnaar wordt automatisch aangeduid als Belgische kandidaat voor de Landschapsprijs van de Raad van Europa. Er zijn eveneens vermeldingen voorzien voor modelprojecten volgens specifieke criteria.

In 2011 werd België vertegenwoordigd door het Waalse project *La route paysagère du Parc naturel des Plaines de l'Escaut*. In 2013 werd het beheeren herwaarderingproject van het tot nationaal park omgevormde industrielandchap 'Hoge Kempen' geselecteerd, dat een vermelding op Europees niveau kreeg. In 2014 stond het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in voor de selectieprocedure van de Belgische landschapsprijs, waarvan de vierde editie in 2015-2016 zal plaatsvinden.

Na de oproep tot kandidaatstelling van april 2014 heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vijf kandidaatsdossiers geregistreerd. Drie dossiers gingen uit van Leefmilieu Brussel: 'Restauratie en herwaardering van de site van de priorij van het Rood Klooster te Oudergem'; 'Moestuinlandschap in de stad: Keyenbempt en het Tillensblok' te Ukkel; 'De tuinen van de Bloemist, een ruimte voor tuinkunsten en -technieken' te Laken. Twee andere dossiers – 'Hof ter Musschen' in Sint-Lambrechts-Woluwe en 'Modelwijk – Project voor de Renovatie van de Site' in Brussel-Laken – werden respectievelijk ingediend door de vereniging Milieucommissie Brussel en Omgeving en de Lakense Haard.

In september 2014 werden de kandidaturen aan de hand van precieze criteria geëvalueerd door een professionele jury bestaande uit Mireille Deconinck (*Service public de Wallonie*), Marie-France Degembe (Koninklijke Commissie voor Monumenten en

Landschappen), Marie-Françoise Godart (*Université libre de Bruxelles/ Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du Territoire*), Sarah de Meyer (*Flanders Heritage Agency*), Christophe Delhaise (*Fédération Wallonie-Bruxelles*), Gaspard Jedwab (Pechère Bibliotheek), Luc Lampaert (Belgische Vereniging van Tuinarchitecten en Landschapsarchitecten) en Pierre Vander Straeten (Gewestelijke Ontwikkelingscommissie/*Université Catholique de Louvain in Woluwe*).

Hoewel alle vijf kandidaat-projecten potentieel hadden, waren sommige niet ver genoeg gevorderd om te voldoen aan de Europese criteria.

Na beraadslaging besliste de jury bij consensus om de Belgische Landschapsprijs 2014 toe te kennen aan het dossier van het Hof ter Musschen in Sint-Lambrechts-Woluwe. Dit dossier onderscheidde zich zowel door zijn intrinsieke landschapskwaliteiten als door zijn beheer en burgerparticipatie. Het kwam uit de bus als het project dat het beste aan de Europese eisen voldoet.

De jury besliste eveneens om speciale vermeldingen toe te kennen aan de dossiers die op bijzonder opmerkelijke wijze aan een van de criteria voldoen. Twee sites die door Leefmilieu Brussel waren voorgesteld, werden geselecteerd: enerzijds de site van het Tillensblok, dat deel uitmaakt van het dossier Moestuinlandschap in de stad, wegens zijn voorbeeldigheid op het gebied van burgerparticipatie, en anderzijds het dossier van de Restauratie van de site van het Rood Klooster, wegens zijn aspecten in verband met duurzame ontwikkeling van het grondgebied.

Vertaald uit het Frans

De volgende teksten komen uit de voorgestelde projecten.

HOF TER MUSSCHEN

Na de Tweede Wereldoorlog werden de open landbouwruimten in snel tempo verdrongen door de stedelijke uitbreiding van Brussel. De landbouwbedrijven verdwenen een voor een en hun landerijen werden voor andere functies bestemd.

Er blijven nog slechts enkele getuigen over, zoals het Hof ter Musschen, gelegen in Sint-Lambrechts-Woluwe in het oosten van het Gewest. In 1979 staakte deze boerderij definitief haar veeteelt- en akkerbouwactiviteiten. In de jaren 1980 kreeg de Milieucommissie Brussel en Omgeving (MOB) aandacht voor de landschappelijke, historische en biologische waarde van dit terrein van tien hectare.

De doelstellingen van het project waren destijds:

- de kenmerken van het agrarische landschap en de schaarse overblijfselen van de landbouwactiviteit bewaren;
- de lokale flora en fauna beschermen door een beheer te ontwikkelen dat, ten minste gedeeltelijk, gebaseerd is op de vroegere activiteit (weiden en hooiland) (afb. 1a);
- een beschermd statuut verkrijgen om de site voor de volgende generaties te bewaren;
- de hoevebakkerij als landschapselement beschermen en nieuw leven inblazen door het bakken van brood op de oude manier;
- het publiek informeren;
- een maatschappelijke dimensie integreren.

Vele van deze doelstellingen zijn vandaag gerealiseerd. De boerderij werd in 1988 als monument beschermd en

▲ 1a

de bakkerij werd in 2007 gerestaureerd met de steun van de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In 1994 werd het moerasgebied als landschap beschermd, in het gewestelijk bestemmingsplan bestemd als groengebied met hoogbiologische waarde en als Natura 2000-gebied aangeduid. De fauna en flora werden volledig geïnventariseerd en er zijn tal van samenwerkingsverbanden opgezet met zowel Belgische als buitenlandse specialisten en verenigingen om dier- en plantensoorten te identificeren en waarnemingen inzake de biodiversiteit te bevestigen (afb. 1b).

Behalve de gebruiksafspraken met de eigenaars van de site (UCL en de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe) werd een natuurbeheersplan uitgewerkt. Er werd een overeenkomst opgesteld met paardeneigenaars, onder wie de federale politie, met het oog op het graasbeheer van de hoger gelegen weilanden. Jaarlijks krijgt de site minstens twaalf keer een onderhoudsbeurt door vrijwilligers. Ook medewerkers van particuliere bedrijven nemen er deel aan teambuilding-activiteiten, zodat iedereen de kans krijgt om actief aan het beheer van het erfgoed mee te werken. De MOB staat ook in voor de bewaking van de site om ze tegen vandalisme te beschermen.

Sinds 2007 wordt in de bakkerij opnieuw brood gebakken en worden jaarlijks zes tot tien activiteiten georganiseerd voor het publiek (afb. 1c).

Om het publiek te informeren en te sensibiliseren worden minstens twaalf gratis rondleidingen per jaar georganiseerd. Ook rondleidingen op aanvraag voor scholen of groepen behoren tot de mogelijkheden. De MOB geeft een driemaandelijks nieuwsbrief uit en organiseert tentoonstellingen over de rijkdom van de site. Ze heeft ook een publicatie uitgegeven over de geschiedenis van de boerderij en onderhoudt een website.

Tot slot heeft de vereniging ook de maatschappelijke dimensie in het beheer van de site niet uit het oog verloren. Met de overheidssubsidies vertrouwt ze bepaalde beheerswerken toe aan beschutte werkplaatsen (zodat de subsidies niet alleen voor het erfgoed en het milieu worden gebruikt, maar ook voor een maatschappelijk doel). De MOB heeft ook een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met verschillende organisaties voor de toepassing van dienstverleningsstraffen (alternatieve straffen in plaats van opsluiting). Ze organiseert eveneens natuurworkshops voor scholieren en historische lezingen, natuurbezoeken en broodbaksessies met instellingen voor gehandicapten.

KANDIDAAT

Milieucommissie Brussel en Omgeving
(MOB)

PARTNERS

- Gewestelijke Overheidsdienst Brussel
– Directie Monumenten en Landschappen
- Leefmilieu Brussel
- Gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe
- Université Catholique de Louvain
in Woluwe
- Federale politie te paard
- Boerderij Hof ter Musschen
- Koninklijk Belgisch Instituut voor
Natuurwetenschappen
- Association pour l'Étude de la Floristique
- Belgische vereniging voor malacologie
- Particulieren

FINANCIERING

- Gewestelijke Overheidsdienst Brussel
– Directie Monumenten en Landschappen
- Leefmilieu Brussel
- Gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe

▲ 1b

▼ 1c

Afb. 1a tot 1c (J.-Ph. Coppée, MOB).

MOESTUIN- LANDSCHAP IN DE STAD: DE KEYENBEMPT EN HET TILLENSBLOK

Afb. 2a
Tillensblok (A. Demonty, Leefmilieu Brussel).

Het project 'Moestuinalandschap in de stad' heeft betrekking op twee braakliggende stadsgronden in het kader van het programma 'Groen Netwerk' van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: de Keyenbempt en het Tillensblok (afb. 2a).

De spontane dynamiek van moestuinen, die reeds tientallen jaren bewerkt worden op terreinen die bestemd waren voor de bouw van snelwegen en woningen, heeft met-tertijd deze spontane groene ruimten doen ontstaan. De ontdekking van bodemverontreiniging leidde tot een terugval van de activiteiten en een verloederding van deze plaatsen. In het kader van de bodemsanering werden twee parallelle initiatieven gestart om een nieuwe invulling te geven aan het gebruik, het landschap en de biodiversiteit van dit gebied. In beide projecten spelen de tuinbouwers een rol als actoren in een gezamenlijk beheer van het landschap.

In de Keyenbempt is het moeras weer verschenen. Het project wil zowel in het bos als op het hooiland brede zones vrijhouden waar kinderen en jeugdbewegingen zich kunnen uit-

leven. Verspreid over de site werden drie zones ingericht voor tuinbouw. Dankzij ruilverkaveling konden opnieuw kwalitatieve verbindingen met de omliggende wijken worden aangelegd en werd de leesbaarheid van de ruimte verbeterd door de herwaardering van waterlopen, moerasland en zones voor moestuinen, natuur of ontspanning.

Het Tillensblok, dat deel uitmaakt van het Natagoranetwerk en eigendom is van het OCMW van Vorst, heeft het evenwicht tussen stad, natuur en moestuinen teruggevonden. Het 'Comité van de tuinen van het Tillensblok', dat al 30 jaar actief is op de site, heeft steun gevraagd aan Leefmilieu Brussel om deze groene wijkruimte te herdenken. Op de site zijn intussen een collectieve composteersite, bijenkorven, een zone van kleine fruittuinen, een hondenspeelweide, vrije ruimten en een rustzone ingericht. Dankzij de aanleg van een panoramaterras combineert de site nu de sfeer van groene zone met vergezichten. Het project heeft vorm gekregen door middel van overleg en participatie, meer bepaald in samenwerking met de vereniging *Le début des haricots*.

Een centraal uitgangspunt was om waar mogelijk de bereikbaarheid te verbeteren voor voetgangers, voor personen met beperkte mobiliteit en voor fietsers. In de Keyenbempt zijn de paden heraangelegd, meer bepaald op het traject van de Groene Wandeling van het gewest. De bruggen over de beek vergroten de wandelmogelijkheden. Voor het Tillensblok konden dankzij de afgravingen voor de moestuinen een toegangshelling in de plaats van een trap en een panorama worden geïntegreerd (afb. 2b). Op beide sites werden bomen en hagen van geschikte soorten geplant. In de Keyenbempt werd de toegang tot bepaalde zones moeilijker gemaakt om het middelste deel, dat het belangrijkste is voor flora en fauna, te beschermen, samen met een beheer van de bestaande milieus (afb. 2c). Dankzij de bouw van twee platformen is het nu mogelijk om de specifieke fauna en flora van het moeras te observeren. Er is ook een ondergrondse schuilplaats voor vleermuizen die niet voor het publiek toegankelijk is. Zodoende werden de functies en de identiteit van deze zeer verschillende maar uiteindelijk toch gelijkaardige sites versterkt.

KANDIDAAT

Leefmilieu Brussel (BIM) – Brussels
Hoofdstedelijk Gewest

PROJECTAUTEURS

- Leiding/concept:
Serge KEMPENEERS
- Projectauteurs:
Laurent COSTA (Keyembemt);
Axel DEMONTY (Tillensblok)
- Beheer van de site/concept:
Robert VANDERHULST

PARTNERS

- Andrea URBINA
- Bernard QUEECKERS
- OCMW van Vorst
- Comité van de tuinen van
het Tillensblok vzw
- Le début des haricots vzw

FINANCIERING

- Leefmilieu Brussel (BIM)

▲ 2b

▼ 2c

Fig. 2b en 2c
Keyembemt (I. Leroy, GOB).

RESTAURATIE EN HERWAARDERING VAN DE SITE VAN HET ROOD KLOOSTER

Het Rood Klooster is gelegen aan de oostrand van Brussel, in de gemeente Oudergem, aan de rand van het Zoniënwoud. Als stille getuigen van een rijk verleden zijn op de site nog enkele goed bewaarde gebouwen en constructies aanwezig. Ondanks de omvangrijke infrastructuurwerken van de laatste decennia is het dal rond het Rood Klooster grotendeels intact gebleven. Deze plaats in de nabijheid van de stad, waar uitgestrekte vijvers, weilanden en bos elkaar afwisselen, bezit nog opmerkelijke landschapelijke kwaliteiten. Het van de wereld afgeschermd domein van de kanunniken is vandaag een geliefde plek bij wandelaars, cultuur- en natuurliefhebbers, hengelaars en gezinnen op

zoek naar rust, sportactiviteiten of recreatie (afb. 3a).

In de loop van de eeuwen werd de site voor zeer uiteenlopende doeleinden gebruikt. In de 14de eeuw vestigden er zich kanunniken, die het Rood Klooster bouwden en omvormden tot een priorij. Nadat de laatste kanunniken aan het einde van de 18de eeuw waren verdreven, werd de site hoofdzakelijk voor industriële activiteiten gebruikt. Door de opeenvolgende verbouwingen en afbraken is veel van de aanwezige rijkdom verloren gegaan. Er staan echter nog enkele gebouwen die van de beginjaren getuigen. Die zijn nu als monument beschermd (afb. 3b).

Aan het einde van het industriële tijdperk heeft de site zich aangepast aan de opkomende vrijetijdsbesteding: er kwamen horecavestigingen en aanverwante activiteiten, zoals kunst- en ambachtenateliers, die aan de site een romantische toets hebben toegevoegd (afb. 3c).

De herwaardering van de site beoogde meerdere doelstellingen:

- De site restaureren (historisch herstel) met als referentie de priorijperiode die op het einde van de 18de eeuw een bloeitijd kende, zoals blijkt uit de plattegrond van landmeter Culp uit 1786.
- Evoceren van het principe van de autarkische afzondering van de priorijvestiging. Materiële sporen van deze afsluiting vinden we terug in de omheiningsmuur met zijn vier poorten die gerestaureerd werden. Paradoxaal genoeg blijft deze afzondering eerder theoretisch, aangezien de site een activiteiten centrum met

Afb. 3a (A. de Ville de Goyet, GOB).

een grote aantrekkingskracht is, die wandelaars uitnodigt om er te verpozen en van de bestaande installaties gebruik te maken of om er gewoon doorheen te wandelen (en er eventueel te pauzeren) op weg naar het bos.

- Een landschapsgedachte volgen met oog voor de site als geheel door een sterke visuele opening naar de externe omgeving en in het bijzonder naar de vallei.
- Harmonieuze integratie van de economische, culturele, pedagogische en recreatieve functies. Het is meer bepaald de bedoeling dat de gebouwen een duidelijke bestemming krijgen door sommige gebouwen te vernieuwen, zoals de priorijwoning, die een horecafunctie zal krijgen, de woning van de portier, waarin het onthaal is gevestigd, en de boerderij, die op termijn een leerboerderij zal worden.
- Het natuurreservaat ontsluiten, zowel om zijn biologische als om zijn esthetische waarde. Zo zijn de natuurreservaatzones afgebakend, terwijl de tuinen en de openbare ruimte intra muros op traditionele wijze zijn hersteld in harmonie met de aanwezige gebouwen of de reconstructie van verdwenen overblijfselen volgens een inrichting en een inscenering die het onthaal van het publiek bevordert.

Dankzij deze omvangrijke ingrepen is de site opnieuw een belangrijk trefpunt geworden voor wandelaars en bezoekers.

▲ 3b

▼ 3c

Afb. 3b en 3c (E. De Schrijver, Leefmilieu Brussel).

KANDIDAAT

Leefmilieu Brussel (BIM) – Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PROJECTAUTEURS

- Leefmilieu Brussel (BIM)
- JNC International nv
- Bureau Arsis
- Architectenbureau Dupont de Sorgher, Gyömörey Mahboub verenigde architecten, GS&L architecten
- Bureau AGUA
- Bureau Ramboll group

PARTNERS

- Gewestelijke Overheidsdienst Brussel – Grondregie
- Gewestelijke Overheidsdienst Brussel – Directie Monumenten en Landschappen
- Gewestelijke Overheidsdienst Brussel – Stedenbouw
- BELIRIS – FOD Mobiliteit en Vervoer
- Gemeente Oudergem met de organisaties en de lokale verenigingen
- Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

FINANCIERING

- Leefmilieu Brussel
- Gewestelijke Overheidsdienst Brussel – Grondregie
- Belirisfonds

DE TUINEN VAN DE BLOEMIST, EEN RUIMTE VOOR TUIN- KUNSTEN EN -TECHNIEKEN

Een braakliggend terrein op de hoogten van Laken en de oprichting van een 'Brussels centrum voor Tuinkunsten en -technieken' waren de 'ingrediënten' voor dit project van demonstratietuinen. De Tuinen van de Bloemist op Stuyvenberg herwaardenen dit terras dat ooit werd aangelegd voor koning Leopold II en zijn een aanvulling op het 'Groen Netwerk' van Brussel (afb. 4a).

De Tuinen van de Bloemist en hun technische installaties waren bedoeld om er sierplanten te telen voor de koninklijke domeinen. Leopold II koos de locatie van het gehucht Donderberg voor 'zijn bloemist' in het visuele verlengde van het park van het kasteel van Stuyvenberg. De tuin en zijn twee

terrassen werden ontworpen door Elie Lainé. Op het eerste terras gaf Leopold opdracht om een klassiek geïnspireerde tuin aan te leggen, omgeven door een wandelpad en met twee majestueuze waterbekkens. Op het lager gelegen tweede terras werd een boomkwekerij ondergebracht, aan het gezicht onttrokken door een grote steunmuur waartegen serres staan.

Na het overlijden van Leopold II bleef men op de site aan tuinbouw doen. Die bestemming kreeg ook de tuin van Elie Lainé, waar eerst een particuliere en later een openbare boomkwekerij werd gevestigd met toelating van de koninklijke schenking (die eigenaar van de site was geworden). Er bleef

toen niets meer over van de oorspronkelijke tuin, die amper tien jaar heeft bestaan.

In de geest van het handvest van Firenze werd door de heraanleg van een tuin op het hoger gelegen terras het oorspronkelijke karakter van de site hersteld. De compositie geeft een nieuwe interpretatie aan de plannen van Lainé en bestendigt de bestemming van Stuyvenberg als een plaats voor bomen en bloemen. De idee van de overgang van een privétuin met koninklijke dimensies naar een openbare tuin heeft de eigentijdse benadering beïnvloed in haar vorm en op het vlak van duurzaam beheer. De huidige inrichting van de Tuinen van de Bloemist vertrekt vanuit een centrale as, die de scheiding vormt tussen de verschillende tuinen. Een bebost randgebied in de vorm van een halve maan maakt de overgang van de tuin naar de stad. De tuinen zijn opgebouwd uit verschillende borders die

Fig. 4a [A. Demonty, Leefmilieu Brussel].

vanuit de centrale aslijn vertrekken en zo de aandacht vestigen op het weidse vergezicht (afb. 4b). De beplantingen variëren van de meest natuurlijke tot de meest gecultiveerde types.

De eigentijdse inrichting vormt de basis voor het project van het 'Brussels Centrum voor Tuinkunsten en -technieken', een initiatief van de Afdeling Groene Ruimten van Leefmilieu Brussel. Er werd gestreefd naar een duurzame aanpak volgens drie krachtlijnen. De eerste betreft het waterbeheer door een innovatief systeem van regenwateropvang. De watervoorraad is groot genoeg om alle beplantingen te begieten en het water van de bekkens op peil te houden. De tweede berust op de keuze van de bouwmaterialen (hergebruik, hout met kwaliteitslabel, enz.). De derde beoogt het stimuleren van zelfonderhoud met oog voor biodiversiteit, ondanks de sterke vormgeving van het milieu (afb. 4c).

▲ 4b

▼ 4c

KANDIDAAT

Leefmilieu Brussel (BIM) –
Brussels Hoofdstedelijk Gewest

PROJECTAUTEURS

- Leiding/concept:
Serge KEMPENEERS
- Beheer van de site/concept:
Tülin BARMAN
- Projectauteur:
Axel DEMONTY
- Bewegwijzering:
Roseline DE LESTRANGE /
Danielle VAN HEUSDEN
- Projectdepartement:
Philippe DE STAERCKE

FINANCIERING

Leefmilieu Brussel (BIM) /
Aardgasfonds

Fig. 4b en 4c
(A. Demonty, Leefmilieu Brussel).

MODELWIJK – PROJECT VOOR DE RENOVATIE VAN DE SITE

Geïnspireerd door de naoorlogse modernistische theorieën zagen in de voorsteden van heel Europa tal van grote wooncomplexen het daglicht. Volgens die theorieën moesten de woontorens in heuse parken worden opgetrokken. Het belang van de groene ruimten van de Modelwijk is een gevolg van een bewustwording over het potentieel van deze voorstedelijke landschappen, in termen van zowel duurzame ontwikkeling en consolidatie van de eigenheid van deze wijken als van individueel en collectief welzijn (afb. 5a).

Dit project voor landschapsherwaardering kadert in de renovatie van meer dan 1.000 sociale woningen op

de site van de Modelwijk, een echt modernistisch icoon ontwikkeld voor de Wereldtentoonstelling van 1958. Deze renovatie, ondersteund door een dynamisch en avantgardistisch sociocultureel programma, heeft deze sociale woonwijk opgetild tot een echt duurzame wijk. Via het Parkwijkproject is het modernistische concept van de 'woontorens in het park' nog versterkt. De gebouwen staan in een park van 17 hectare, ontworpen als een reeks publiek toegankelijke tuinen. De Tuintrap, de Wintertuin, de Watertuin, de Tuin van de vijf zintuigen, e.a. geven het geheel een nieuwe identiteit (afb. 5b).

Het project beoogt de integratie van

dit geheel in zijn stedelijke context door middel van het landschap. De Modelwijk, die oorspronkelijk was opgevat als een stad in de stad, werd immers als een vreemd lichaam beschouwd en de omwonenden zagen de wijkbewoners als mensen van een lagere sociale klasse. Door in te grijpen in het landschap werd meer openheid gecreëerd tussen de wijk en de omgeving en worden de omwonenden uitgenodigd voor een groene wandeling door de site (afb. 5c).

Aangezien de sociale woningen vrij klein zijn en de voorzieningen beperkt, zijn de gemeenschappelijke externe voorzieningen, die de maatschappelijke band stimuleren, opgevat als aanvulling op de interne functies. Het duurzaamheidsprincipe komt tot uiting in tal van acties waarvan de actoren de bewoners zelf zijn, meer bepaald via het bewonerscollectief 'Duurzame Modelwijk', maar ook dankzij de beslissings- en beheerpraktijken.

Afb. 5a (X. Claes).

Het project wil de tuinkunst boven het louter esthetische verheffen door middel van een echte tuiniersfilosofie. Meer dan gewoon een concept is het de bedoeling een goed landschapsbeheer toe te passen dat het publiek kan sensibiliseren. De aanpak is openlijk milieubewust, waarbij de planten niet alleen waardevol zijn omwille van hun uiterlijk, maar ook omwille van hun rol in de biodiversiteit.

De tuin krijgt hier een artistieke functie die de gebruikers helpt om hun leefomgeving met andere ogen te bekijken, waardoor de facto het respect ervoor en bij uitbreiding voor elkaar groeit.

Afb. 5b (X. Claes).

Afb. 5c (JNC international).

KANDIDAAT

CVBA De Lakense Haard-Modelwijk –
Brusselse Gewestelijke
Huisvestingsmaatschappij

PROJECTAUTEURS

- Parken en tuinen: Gilles Clément – JNC International
- Renovatie van de Modelwijk: College van architecten [ARCHI + I BVBA - A33 - T.V.J. Maenhout – S. Van den Bergh] en Wessel de Jonghe – Van Nelle Ontwerpfabriek (gastarchitect)
- Studiebureaus: Arcadis S.W.K. – T.V. ESSA en ESTRACO

PARTNERS

- Dienst groene ruimten van de Stad Brussel
- *Les Jeunes Jardiniers*

FINANCIERING

- Stad Brussel
- Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- CVBA De Lakense Haard

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basy, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Lesecque,
Cecilia Paredes, Brigitte Vander Bruggen
en Anne-Sophie Walazyc.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Lesecque

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COÖRDINATIE DOSSIER

Murielle Lesecque

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Paulo Charruadas, Bruno Campanella,
Mimi Debruy, Yannick Devos,
Paula Dumont, Patrick Huvette,
Wim Lambrechts, Roger Langohr,
Catherine Leclercq, Harry Lelièvre,
Isabelle Leroy, Marc Meganck,
Jean-François Plumier, Grégory Reinbold,
Karim Sarton, Blanche Tirtiaux,
Bart Vanmontfort, Brigitte Vander
Bruggen, Stéphane Vanwijnsberghe,
Anne-Sophie Walazyc.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels,
Data Translations Int.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Linda Evens,
Harry Lelièvre, Griet Meyfroots,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en
de leden van het redactiecomité.

VORMGEVING

The Crew Communication

DRUK

Dereume Printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen.
bpeb@sprb.irisnet.be

BEDANKINGEN

Stadswinkelsteam, Olivia Bassem,
Ann Degraeve, Sylvianne Modrie.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal
van Brussel Stedelijke Ontwikkeling/
Gewestelijke overheidsdienst Brussel,
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs.
Alle rechten voor het reproduceren,
vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en Landschappen –
Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
<http://www.monument.irisnet.be>
broh.monumenten@gob.irisnet.be

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

KBIN – Koninklijk Belgisch Instituut voor
Natuurwetenschappen
AAM – Archives d'Architecture Moderne
AKP – Archief van het Koninklijk Paleis
ARA – Algemene Rijksarchief
ARB – Académie royale de Belgique
ARP – Archief René Pechère
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
DML – Directie Monumenten en
Landschappen
GOB – Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
KBR – Koninklijke Bibliotheek van België
KIK-IRPA – Koninklijk Instituut voor het
Kunstpatrimonium / Institut royal du
Patrimoine artistique
KMKG – Koninklijke Musea voor Kunst
en Geschiedenis
KMSKB – Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MOB – Milieu Commissie Brussel
en Omgeving
ONF – Office National des Forêts
SAB – Stadsarchief Brussel
ULB – Université libre de Bruxelles

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2015/6860/005

Cette revue paraît également en Français
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.